

РЕЦЕНЗІЯ

DOI: 10.33270/01242702.142
УДК 342.56(477)

Конституційно-правовий вимір справедливого судочинства в Україні

Рец. на кн.: Завальнюк І. В. Справедливе судочинство в Україні: конституційно-правові аспекти теорії та практики : монографія. Одеса : Юридика, 2024. 532 с.

ГУСАРЕВ Станіслав*

доктор юридичних наук, професор,
перший проректор Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8568-3362>

Досліджуючи сучасну систему судочинства крізь призму конституційних засад, доходимо висновку, що механізм судового розгляду є оптимальним способом захисту людиною порушених прав та свобод, і саме тому наявність ефективної конституційної регламентації судочинства, основою якої є право на справедливий суд, є базовою складовою розвитку сучасної правової держави.

Україна нині є повноцінним членом міжнародної правової спільноти, унаслідок чого вона має певний перелік обов'язків, закріплених у міжнародних договорах і документах, чимало з яких містять офіційне конституційне закріплення принципу забезпечення права на справедливий суд. Зокрема, до таких документів належать Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, у ст. 6 якої зазначено, що кожна особа має право на те, щоб захистити свої права й обов'язки шляхом судового розгляду, який має бути справедливим, безстороннім, незалежним. Положення Конвенції своєю чергою потлумачено в рішеннях Європейського суду з прав людини. Однак необхідно зауважити, що будь-який міжнародний договір може позитивно вплинути на судову систему окремої держави виключно у випадку, коли в ній буде ефективно забезпечено відповідне конституційне право.

На сучасному етапі розвитку конституційного права своєчасними є різноаспектні монографічні

розвідки, спрямовані на визначення теоретико-методологічних основ і методичних положень конституційних досліджень сьогодення. Зокрема, актуальність монографії І. В. Завальнюка «Справедливе судочинство в Україні: конституційно-правові аспекти теорії та практики» зумовлена потребою проаналізувати філософсько-методологічні засади дослідження правового феномену справедливості в суспільстві, обґрунтувати типологію справедливості й основні підходи до її визначення в системі наукових знань, дослідити генезу доктрини права на справедливий суд у сучасному суспільстві, осмислити конституційно-сутнісні засади забезпечення права на справедливий суд у конституційному державно-правовому механізмі, спираючись на принципи правовладдя та верховенства права, визначити конструкцію спеціального суб'єктно-об'єктного складу конституційного права на справедливий суд, а також виокремити його відповідні базові змістовно-компонентні категорії, зокрема на основі практики Європейського суду з прав людини як головного орієнтиру стосовно засад забезпечення та реалізації права на справедливий суд; провести конституційно-правовий аналіз гарантій забезпечення права на справедливий суд у провідних країнах, обґрунтувати доктринально-нормативні проблеми конституційно-правового тлумачення справедливого судочинства в Україні. Виконуючи низку пізнавальних завдань,

Історія рецензії:

Отримано: 29.02.2024
Переглянуто: 28.03.2024
Прийнято: 30.04.2024

Рекомендоване посилання:

Гусарев С. Конституційно-правовий вимір справедливого судочинства в Україні : рец. на кн. Завальнюк І. В. «Справедливе судочинство в Україні: конституційно-правові аспекти теорії та практики». *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1 (27). С. 142–144. doi: 10.33270/01242702.142.

*Відповідальний автор

© Гусарев С., 2024

автор рецензованої праці акцентує увагу на різних аспектах справедливого судочинства в українських і зарубіжних конституційно-правових реаліях.

У першому розділі монографії «Доктринальне підґрунтя аналізу права на справедливий суд» І. В. Завальнюк досліджує основні теорії та концептуальні підходи щодо визначення природи справедливого судочинства, аналізує засади ціннісного сегментування справедливості як конституційно-правової категорії, розглядає тенденції наукового дослідження справедливого судочинства. Автор зауважує, що модифікація конституційно-правових норм щодо принципу справедливості в правові цінності надає можливість формувати відповідну ієрархію, а також порівнювати їх з метою забезпечення балансу між ними. І. В. Завальнюк слушно зазначає, що судова влада є забезпеченням регулювання суспільних відносин з приводу встановлення справедливості в конкретному суспільстві, окресленому геополітичними межами, за допомогою сформованих державних механізмів відповідно до визначених у ньому демократично-правових цінностей.

Другий розділ монографії присвячено категоріально-компонентному складу права на справедливий суд у конституційному вимірі, що визначене в дослідженні як фундаментальний принцип забезпечення конституційно-правових відносин. Європейський суд з прав людини схарактеризовано як інструмент впливу на формування конституційних основ справедливого судочинства в державі. Обґрунтовано систему сутнісних змістово-компонентних категорій справедливого судочинства. Водночас І. В. Завальнюк обстоює юридичну позицію про те, що право на справедливий суд у розумінні європейського законодавця гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, у процесі визначення цивільних прав та обов'язків особи чи розгляду будь-якого кримінального обвинувачення, яке пред'являють особі. Автор ґрунтовно досліджує та визначає важливі прецедентні засади й базиси права на справедливий суд, сформовані Європейським судом з прав людини в процесі аналізу кейсів відповідної практики, які чинять беззаперечний вплив на конституційне право України. Автор пропонує концепцію щодо визначення дефініції «справедливий суд» у конституційному державно-правовому механізмі, яка безумовно вирізняється науковою новизною, згідно з якою справедливий суд можна вважати таким, що повністю функціонує на основі принципів утвердження ефективного захисту конституційно закріплених прав, свобод і законних інтересів особи, які мають виключний пріоритет над державними інтересами, і в тому випадку, коли такі інтереси не становлять

загрози завдання шкоди суспільству чи окремим його членам.

У третьому розділі монографії «Можливості конституційно-правової рецепції Україною дієвих світових засад забезпечення справедливого судочинства» автор аналізує структуру конституційно-правового забезпечення справедливого судочинства в державах англо-американської правової сім'ї та можливості рецепції її окремих елементів Україною, а також досліджує притаманні провідним державам романо-германської правової сім'ї конституційні механізми справедливого судочинства як зразки для імплементації в конституційне законодавство нашої держави. Завальнюк І. В. слушно зауважує, що вітчизняна конституційно-правова система гарантій права на справедливий суд має обов'язково враховувати важливі результати аналогічної практики європейських країн, яку можна ефективно забезпечити лише за умов їх імплементації в правотлумачення, нормотворчість, правозастосування, зокрема: конституційну регламентацію права на справедливий суд; посилення ролі юридичної практики як гарантії забезпечення права на справедливий суд; розроблення єдиної незалежної вертикалі судової влади; максимальне врахування практики Європейського суду з прав людини як головного орієнтиру стосовно засад і реалізації права на справедливий суд з метою запобігання його порушенням; ширше використання інституту присяжних, ґрунтоване на найкращих світових зразках (зокрема, дворівневої структури суду присяжних, окремих апеляційних округів присяжних тощо); підвищення рівня захисту права на справедливий суд шляхом покращення відповідних стандартів, зокрема доступу до правосуддя, неупередженості, компетентності, безсторонності суду, недопущення примусу до самозвинувачення, доступу до інформації, рівності сторін, швидкості судового розгляду, належної правової процедури, судових імунітетів, інстанційності, відповідальності за судову помилку, змагальності; зміцнення та підтримання високого авторитету суду в соціальній структурі українського суспільства тощо.

Четвертий розділ монографії «Концептуальний підхід до формування ефективних засад справедливого судочинства в Україні» присвячено з'ясуванню проблем правової інтерпретації норм справедливого судочинства в Конституції України та практиці Конституційного Суду України, дискурсивному осмисленню та вдосконаленню інституційно-аксіологічних гарантій справедливого судочинства в Україні, дослідженню конституційно-правового реформування засад справедливого судочинства в Україні в контексті євроінтеграційних процесів, а також розробленню рекомендацій щодо модернізації механізмів конституційно-правового забезпечення справедливого судочинства в Україні. Автор доволі влучно аргументує необхідність забезпечення ефективного розповсю-

дження тексту рішень Європейського суду з прав людини стосовно справедливого судочинства всіма інстанціями судової гілки влади з відповідним перекладом для надання можливості суддям безперешкодно їх використовувати на практиці. Вагомими й цінними є рекомендації автора з удосконалення конституційного механізму забезпечення права на справедливий суд в Україні шляхом внесення змін до тексту Конституції України, зокрема пропозиція щодо доповнення частини 2 статті 55 Конституції України таким положенням: «Кожен має гарантоване право на справедливий суд, що включає захист прав, свобод та інтересів особи в розумні строки, незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом».

Список використаних джерел монографії засвідчує ґрунтовний підхід І. В. Завальнюка до опрацювання значної кількості наукових і практичних матеріалів, зокрема наукових праць фахівців у галузі конституційного права, загальної

теорії держави та права, міжнародного права, інших галузевих правових наук, зокрема зарубіжних дослідників, Конституції України, а також низки законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів у конституційно-правовому механізмі забезпечення справедливого судочинства, рішень Європейського суду з прав людини, рішень Конституційного Суду України й інших офіційних документів України та розвинених країн, що гарантують справедливе судочинство.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що монографія «Справедливе судочинство в Україні: конституційно-правові аспекти теорії та практики» є ґрунтовною науковою працею. Висновки та рекомендації, запропоновані в монографії, мають важливе теоретичне і практичне значення, сприятимуть подальшій розбудові українського конституціоналізму в аспектах справедливого судочинства й можуть бути використані на практиці, у правотворчій діяльності, науковій та освітньо-виховній роботі.

Constitutional and Legal Dimension of a Fair Trial in Ukraine

Review of the book: Zavalniuk I. Fair justice in Ukraine: constitutional and legal aspects of theory and practice : a monograph. Odesa : Yurydyka, 2024. 532 p.

HUSARIEV Stanislav

Doctor of Law, Professor,

First Vice-Rector of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8568-3362>